

4442

Oskar Hudales

Zgodovina

za nižje strokovne šole

Prvi del

1947

4442

Oskar Hudales

Zgodovina

za nižje strokovne šole

Prvi del
(Tiskano kot rokopis)

Založila Državna založba Slovenije
(za založbo Jože Kos)

1947

Odobril predsednik Komiteja za srednje in nižje strokovne šole pri Predsedstvu vlade LRS z odlokom št 399/1 z dne 15. XII. 1947, kot pomožno učno knjigo za nižje strokovne šole in strokovne tečaje

Inv. št.: P-4442.

Tiskano v 18 000 izvodih

PRVOTNA ČLOVEŠKA DRUŽBA

1. Nastanek človeške družbe

Človekovi predniki Večkrat po sto tisoč let je minilo, odkar so se na zemeljski obli pojavila bitja, podobna človeku. V različnih delih sveta so učenjaki našli okostja teh bitij. Iz okostij lahko sklepamo, kakšni so bili naši davni predniki — praljudje.

Proti koncu prejšnjega stoletja so na otoku Javi izkopali okostje enega izmed prednikov človeškega rodu. Njegova lobanja je po obliki podobna opičji lobanji, vendar je od nje dvakrat večja. Oblika bedrne kosti pa dokazuje, da je ta človekov prednik hodil šele napol zravnano.

Človekov telesni razvoj Pozneje so učenjaki našli še druge dele pračloveških okostnjakov. Tak okostnjak so izkopali tudi v Krapini na Hrvaškem. Ti okostnjaki nam dokazujejo, da so bila potrebna mnoga tisočletja, da se je človek razvil do današnje podobe. Zakaj se je človek tako razvijal?

Človek se je telesno in duševno razvijal zato, ker je začel delati.

Najstarejši človekovi predniki so prebivali večinoma na drevju. Vzpenjali so se z veje na vejo in trgali drevesne plodove. Prijemali so krepelca in kamenje ter z njimi klatili sadeže. Na drevju so si spletali tudi »gnezda« za prenočišča. Vse to so opravljali s sprednjimi udi. Zategadelj so polagoma sprednje ude usposobili, da so opravljali najpreprostejša delovna opravila. Tako so se sprednji udje razvili v roke. Zadnje ude pa je človekov prednik prav tako postopoma prilagodil samo za hojo.

Usposabljanje sprednjih udov samo za delo, zadnjih pa samo za hojo, je pospešilo razvoj dela. Človek je začel hoditi pokončno in je z rokami opravljal vedno finejša in vse bolj različna dela.

Predvsem je začel izdelovati različno orodje. Obdeloval je kamenje in iz njega izdeloval sekire, nože, sulice, motike, kladiva... Različno najpreprostejše orožje pa je pračlovek izdeloval tudi iz kosti.

Posledice nastanka roke

Delo je človeku omogočilo, da je začel gospodariti nad naravo. Z delom pa se je razvijala tudi človekova zavest. Delo je človeka naučilo misliti, naučilo ga je spoznavati lastnosti predmetov okrog njega. To pa mu je zopet omogočilo, da je te predmete s pridom uporabljal. Tako se je pod vplivom dela razvijala človekova zavest, človekov razum. Razvijajoča se pamet pa mu je zopet omogočala, da je stalno izboljševal načine svojega dela.

Človekovi predniki so že od nekdaj živeli v večjih skupinah (hordah). Tako so se laže ubranili divjih zveri, drug drugemu so pomagali pri nabiranju razne hrane, laže so drug drugega branili pred neugodami in nesrečami, ki so na vsakem koraku prežale na nje.

Ko so začeli uporabljati razno orodje, so se ljudje še tesneje povezali v skupine, ker so tako združeni še bolj razvili svojo dejavnost. Hkrati pa so še bolj začutili potrebo po medsebojnem sporazumevanju. Potreba po govoru pa je povzročila dolgotrajno izpreminjanje človekovega grla. V več tisočletjih se je grlo toliko razločilo od živalskega, da je človekov prednik začel govoriti.

Tako je v davni preteklosti nastal človek, tako je nastala prvotna človeška družba.

2. Materinski in očetovski rod

(Matriarhat in patriarhat)

Izprememba podnebja

Človekovi predniki so živeli v času, ko je bilo v Evropi stalno toplo podnebje brez zime in mraza. Potem so prišla tisočletja, ko se je to podnebje bolj in bolj ohlajevalo. Visoko s severa so proti jugu polzeli velikanski ledniki. In zopet so minila dolga tisočletja. Ledniki so spet izginili. Ostali so samo daleč na severu in na visokih gorah. Podnebje v Evropi je postalo približno takšno kot je danes: zmerno toplo s štirimi letnimi časi.

V tej dobi je človek začel uporabljati ogenj. To je bilo zanj velikanskega pomena. Ob ognju se je grel, z njim si je svetil, z ognjem je odganjal divje zveri. S pomočjo ognja si je lahko pripravil mnoge jedi, ki jih dotlej ni užival. Pekel in kuhal si je meso, ki ga je prej užival surovega. V zavžitem mesu je bilo mnogo takih snovi, ki so pospeševale razvoj človekovih možganov in s tem tudi

razvoj človekove pameti. Z uporabo ognja se je človek popolnoma ločil od živali, ki ognja ne zna uporabljati v svojo korist.

Način človekovega življenja se je močno izpremenil. V hladnem podnebjju je postalo pridobivanje hrane mnogo težje. Zato so morali ljudje mnogo bolj združiti svoje sile, da so si pridobili dovolj potrebne hrane tudi za zimski čas, ko je narava več mesecev pokrita s snežno plastjo.

Materinski rod Ker takrat še niso poznali takšne družine kot je dandanes, so se otroci držali le svoje matere. Materinska družina je torej obstajala iz matere, njenih sinov in hčera ter otrok teh hčera. Več takih materinskih družin je tvorilo materinski rod. Odrasli moški materinskega rodu so se namreč ukvarjali predvsem z lovom. Žene so vodile domače gospodinjstvo. Zbirale so plodove, pripravljale jedi, izdelovale obleko... Ker so ženske opravljale važnejša dela, so imele matere v tem času veliko veljavnost.

Člani materinskega rodu so se večkrat sestajali. Na sestankih so reševali važna vprašanja in volili starešine.

Krvno maščevanje Člani materinskega rodu so drug drugemu pomagali in drug drugega varovali. Če je kak tujec ubil člana rodu, so morali ostali člani maščevati njegovo smrt. Če so ubijalca zasledili, so ga brez usmiljenja usmrtili. Takemu načinu kaznovanja pravimo krvno maščevanje, ki se je ohranilo še do nedavnega pri nekaterih narodih.

Obrt in poljedelstvo V borbi za obstanek si je človek pridobil mnoge bogate izkušnje. Te izkušnje so se prenašale iz roda v rod. Iz stoletja v stoletje je človek izboljševal svoje orodje in orožje. Sprva je vse to izdeloval iz grobega in neobdelanega kamna, pozneje pa je kamen zaostрил in ugladil. Iznašel je lok in strelico, kar je lovcu omogočilo, da je žival ubil iz daljave.

Iz gline so si ljudje začeli izdelovati različno posodo: lonce, vrče, sklede... Rastlinska vlakna so začeli uporabljati za izdelovanje vreč in obleke. V začetku so to platno pletli kar z rokami. Na ta način sta nastali lončarska in tkalska obrt.

Od zbiranja plodov so ljudje končno prišli tudi na poljedelstvo. Zemljo so obdelovali najprej s preprostimi palicami, pozneje pa s kamnitimi motikami.

Tako se je delo v človeški družbi vedno bolj delilo.

Očetovski rod Možje-lovci so slednjič udomačili tudi nekatere živali. Odslej jim ni bilo več treba vsak dan hoditi na lov. Sedaj so lahko jedli meso ubitih domačih živali. S pomočjo domačih živali so tudi začeli obdelovati zemljo. Izumili so neroden lesen plug. Kot je žena bila prva poljedelka, tako je postal mož prvi živinorejec. S tem pa je mož zelo pridobil na veljavi. Moževa veljavnost v družini je postala večja od ženine. Sorodstvo so začeli odslej šteti po očetu in ne več po materi. Tako se je prvotni materinski rod izpremenil v očetovskega. Oče je postal edini gospodar v družini.

Očetovo imetje so dedovali njegovi otroci. Z dedovanjem pa se je v nekaterih družinah nabralo veliko bogastvo. Take bogate družine so se navadno izločile iz rodovske skupnosti.

Na tak način je začela razpadati najstarejša oblika človeške družbe.

3. Bronasta in železna doba

Baker Ko se je namesto materinskega začel razvijati očetovski rod, so ljudje uporabljali kovino za izdelovanje orodja in orožja. Slabo uporabno kamnito orodje in orožje je polagoma izginjalo. Namesto kamna so ljudje začeli uporabljati baker. Iskali so samorodni baker in ga kovali v hladnem stanju. Človek pa z bakrenim orodjem ni bil dolgo zadovoljen. Baker je bil premehak. Rad se je upognil, bakreno orožje pa je hitro postalo topo.

Bron Zato je človek iskal tršo kovino. Topil je različne rude. Slednjič se mu je posrečilo, da je z mešanjem bakra in cinka dobil bron. Bron je bil precej trši od samega bakra. Iz bronu izdelano orodje in orožje je bilo trpežnejše. Z njim je človek laže in hitreje opravljal svoje delo. S trdnim orodjem in orožjem v rokah je človek postal močnejši in je mogel v večji meri izkoriščati prirodo.

Ljudje v dobi prvih kovin Dokler so se ljudje pečali prvenstveno z lovom, ni bilo nobenih razlik med posameznimi človeškimi skupinami. Sčasoma pa se je način življenja posameznih človeških skupin začel močno razlikovati. Če je v gozdnatih predelih živel mnogo divjačine, potem so tam ljudje ostali lovci. Kjer so ljudje živeli blizu rek, so še vedno bili pretežno ribiči.

Na velikih travnatih ravninah so se ljudje razvili v živinorejce in pastirje. V rodovitnih rečnih dolinah pa so postali poljedelci. Dokler so se ljudje bavili samo z lovom in ribolovom, se je človeška družba razvijala počasi in enakomerno. Sedaj pa so se hitreje razvijali poljedelci in živinorejci, dočim so lovci in ribiči v razvoju zaostajali. Človeška družba se je torej začela neenakomerno razvijati.

Železo Pred dobrimi štirimi tisočletji so ljudje začeli uporabljati železo. Najprej so z železom samo krasili predmete iz bron. Polagoma pa je železo popolnoma izpodrinilo bron.

Posledice uporabe železa so bile velikanske: še bolj se je izboljšalo delo, posebno v poljedelstvu in obrti. Z železnim orodjem je človek lahko obdeloval veliko več zemlje kot doslej. Pa tudi bolj jo je pripravil za setev. Iz železa si je mogel obrtnik izdelati tako orodje, s katerim je lahko obdelal vsak kamen. Z železom je lahko obdelal tudi vse ostale kovine, ki so jih ljudje takrat poznali.

4. Osebna lastnina in suženjstvo

Osebna lastnina V prvotni človeški družbi niso poznali niti gospodarjev niti izkoriščanih ljudi. Vsi so bili enaki. Skupna lastnina je bilo tudi vse, kar so nabrali, nalovili in pridelali. Sčasoma pa so ljudje začeli izdelovati različno orodje tudi vsak sam zase. Prišlo je v navado, da je tisto, kar si je posameznik naredil, ostalo njegova osebna last. Poleg skupne lastnine se je torej pojavila tudi osebna lastnina.

Trgovina Poljedelstvo je stalno napredovalo. Prav tako tudi živinoreja in obrt. Človek je začel proizvajati več kot je neobhodno potreboval za lastno preživetje. Zato so različna plemena zamenjavala razne pridelke in izdelke med seboj. Ko pa je orodje postalo osebna lastnina, so začeli različne izdelke med seboj zamenjavati tudi posamezniki. Tako je že v davnih časih nastala trgovina.

Vojne in njihov namen Trgovina je naraščala. Za trgovanje je bilo potrebnih vedno več pridelkov in izdelkov. Toliko pa jih člani posameznih plemen sami niso mogli več izdelati. Plemena so potrebovala tujo delovno silo. Zato so napadala drug drugega. Glavni namen teh napadov je bil lov na sužnje. Ker so rabili mnogo delavcev-sužnje, zato vojnih ujetnikov

niso več ubijali kot doslej. Odvedli so jih v sužnost. V pogostih vojnah so posamezna plemena tudi ropala tuje imetje, in si ga prisvajala.

Nastanek dveh družbenih razredov V pogostih vojnah je bogastvo posameznih vojvod in starešin zelo narastlo. Nekaterim se je posrečilo, da so zbrali v svojo osebno last več ujetnikov, več živine, več zemljišča, drugi so vsega tega imeli veliko manj ali celo nič. Tako so nekateri postali bogati, drugi pa revni. Reveži so bili odvisni od bogatašev. Postali so njihovi tlačani, ker so jih bogati prisilili, da so zanje delali.

Bogati poglavarji so tudi osnovali lastne vojaške oddelke, s katerimi so napadali in ropali druga sosedna plemena. Vse, kar so uplenili, blago in ljudi, so poglavarji obdržali zase in za svoje vojščake. Njihova moč je tako narasla, da so lahko spremenili v sužnje celo člane lastnega plemena, ki so bili siromašni ali pri njih zadolženi. Bogati poglavarji so si prilastili celo pravico sojenja in kaznovanja drugih, siromašnejših ljudi. Tako je torej tudi oblast prišla v njihove roke. V začetku so poglavarji sami sodili, pozneje pa so v njihovem imenu sodili njim podrejeni vojaški poveljniki, razni pisarji in podrejeni starešine. Tako se je družba razdelila na dva razreda: na bogate lastnike sužnjev in na sužnje.

Suženj je bil gospodarjeva last. Gospodar je lahko z njim ravnal kakor je hotel. Sužnja je lahko prodal, kupil ali ubil kakor žival.

Nastanek države Do nastanka suženjstva ljudje še niso poznali države. Država jim tudi ni bila potrebna. Sedaj pa so bogati lastniki sužnjev rabili državo, da so očuvali svojo oblast. Vladarji sužnjeposestniške države so ustanovili stalno vojsko, s katero so napadali sosede, grmadili plen, lovili sužnje in krotili revnejše ljudi, ki so se radi upirali. Izdali so takšne zakone, ki so varovali koristi bogatašev in vladarjev.

5. Zgodovinski spomeniki najstarejše človeške družbe v Sloveniji

Potočka zijalka Slovenska zemlja je bila naseljena že v najstarejših časih. Okostja takratnih ljudi na Slovenskem še niso našli, odkrili pa so jih v Krapini na Hrvaškem. Pač pa so našli pri nas v podzemeljski votlini, ki ji pravijo Potočka zijalka, različno orodje iz tega časa. Potočka zijalka je na gori

Olševi nad Solčavo. Te izkopenine nam dokazujejo, da so nekoč v tej jami prebivali ljudje, ki so se preživljali z lovom in ribolovom.

Ljubljans' o barje Iz časov, ko se je človek na slovenskih tleh stalno naselil, imamo več zgodovinskih spomenikov.

Ljudje so sicer takrat stanovali po jamah in votlinah, naseljevali pa so se tudi ob vodah in močvirjih. Na močvirju so si postavili stavbo na kolen. Pravimo jim kolišča (mostišča). Ostanke takega kolišča so našli na Ljubljanskem barju. Tam so našli tudi različno orodje in orožje. Mnogo tega orodja in orožja je še vedno izdelanega iz kamna in kosti, a je že lepo oblikovano. Ob koliščih so našli tudi ostanke preprosto okrašene glinaste posode.

Doba bakra in brona Človek je prebival na kolišču tudi pozneje, ko je spoznal baker in bron. Ostanke naselbin iz dobe bakra so zgodovinarji našli tudi okrog Maribora in Ptuja, pri Celju in pri Laškem in na nekaterih obronkih Pohorja.

Spominov na bronasto dobo v Sloveniji ni mnogo. Nekaj bronaste ga orodja in orožja so našli pri Novem mestu in pri Zagorju ob Savi. Doba brona je trajala pri nas približno 1900—1000 let pred našim štetjem. Že takrat je preko našega ozemlja vodila važna trgovska pot iz Italije na sever in vzhod. Bronasti izdelki so takrat prihajali k nam na Slovensko iz tujine, največ iz Italije in iz Madžarske. Glavno orožje iz tega časa sta dolg meč in kratko bodalo. Takrat so se ljudje že oblačili v volčna in lančna oblačila.

Gradiščani Kmalu po letu 1000 po našem štetju so se tudi na Slovenskem pojavili železni predmeti. Najprej so iz železa izdelovali okraske, potem pa tudi orodje in orožje. V času, ko je železo izpodrivalo bron, je bilo slovensko ozemlje že precej gosto naseljeno. Naselili so ga Iliri in Kelti. Takrat so ljudje že začeli graditi kamnite hiše. Ob prometnih poteh in cestah so postavili številna gradišča. Ostanke takih gradišč so našli v Mariboru, Slovenjgradcu, na Pošteli na Pohorju, v Mokronogu, v Vačah, v Šmihelu pri Postojni, v Sv. Luciji pri Tolminu in še v raznih drugih krajih naše domovine.

STARI SLOVANI

1. Družbena ureditev pri starih Slovanih

Način življenja O starih Slovanih nam pripovedujejo že stari rimski in grški zgodovinarji. Iz njihovih spisov posnemamo, da so stari Slovani živeli v vzhodnem in v zahodnem delu velikega Vzhodnoevropskega nižavja. Vzhodni Slovani so živeli ob rekah Dnjestru in Dnjepru, ob obalah Črnega morja in še dalje proti vzhodu, Zahodni Slovani pa so prebivali ob Baltskem morju in ob reki Visli.

Stanovali so v kočah, spletenih iz protja in obmetanih z blatom. Vsaka naselbina je bila obdana z močnim lesenim plotom in navadno še z nasipom iz prsti. Preživljali so se s poljedelstvom, živinorejo, lovom in ribolovom. Poznali so kovine in jih obdelovali. Med obrtniki so bili na glasu zlasti slovanski tkalci in kožarji. Mladina se je naučila obrti od staršev in dedov.

Stari Slovani so bili telesno močni in utrjeni in zato tudi dobri bojevniki. Z lahkoto so prenašali mraz, vročino in lakoto. V boju so bili zelo spretni in hitri. Junaško so napadali sovražnika. Sredi 6. stoletja so pogosto vdrali v bizantinsko državo. Z bogatim plenom so se zopet vračali domov. Ujetnike so prodajali v sužnost. Ujetniki so se lahko tudi odkupili. Pri samih Slovanih je bilo takrat suženjstvo skoraj nepoznano. Njihovo gospodarstvo še ni bilo tako močno razvito, da bi rabili tujo delovno moč. Redke sužnje so po nekaj letih navadno osvobodili. Osvobojeni sužnji so se lahko vrnili domov. Smeli pa so tudi svobodno živeti med Slovani.

Družbena ureditev Posamezni staroslovanski rodovi so živeli v zadru-gah. Več zadrug je tvorilo rod. Rod je navadno živel v eni vasi. Rodovi, ki so bili v krvnem sorod-stvu, so tvorili bratstva, več bratstev pa se je združilo v pleme. V skupno življenje so se združevali zato, da so se laže ubranili divjih živali pa tudi svojih bojevitih sosedov. Združeni v zadruge so tudi laže obdelovali zemljo in se na ta način tudi laže ubranili lakote. Zemlja je torej bila skupna last vseh zadrugarjev. Prav tako orodje. Zato so bili skupna last tudi vsi pridelki in lovski plen.

Zadrugo je vodil izvoljeni starešina. Središče večjega števila zadrug je bilo z nasipi in rovi utrjeno mestece. Tja so se zatekali v slučaju sovražnega napada. Tam so shranjevali tudi dragocenosti.

V času vojne so iz vrst starešin izbrali vojvodo (kneza). V vojni so vojvode imeli priliko, da so si nagrabili velika bogastva. S tem bogastvom so knezi vzdrževali lastne vojake. S pomočjo teh so se polastili oblasti. Tudi med starešinami zadrug je bilo več takih, ki so se polastili velikih kosov zemlje. Morali so jo obdelovati s tujimi ljudmi. Poleg tega se je sčasoma izboljšalo tudi poljedelsko orodje, s katerim so ljudje laže in bolje obdelovali zemljo. Tako niso bili več prisiljeni, da jo obdelujejo skupno. Zategadelj je sčasoma razpadla skupna lastnina. Začelo se je tudi med Slovani tisto preoblikovanje človeške družbe, kakršnega smo že opisali na strani 8.

2. Preseljevanje Slovanov

Kako so obdelovali zemljo

Slovani so se predvsem pečali s poljedelstvom. Zemljo so obdelovali na zelo preprost način. Trebili in krčili so gozdove ter prekopavali gozdno zemljo. Veliko drevje so obelili, da se je posušilo. Čez leto dni so ga zažgali. Pogorišče so prekopali; pepel je služil za gnoj.

Vzroki preseljevanja

Tak način obdelovanja zemlje je terjal mnogo truda. Zato so Slovani iskali ugodnejših tal za poljedelstvo in pašnike. Pri tem iskanju so se stalno pomikali v vse smeri. Včasih so se naseljevali na opuščinem zemljišču, včasih pa so zavzemali zemljo tudi z orožjem v rokah. Pri iskanju boljšega zemljišča so Slovani prodirali na zahod v Srednjo Evropo, na jugozahod v Podonavje in na Balkan ter na jug na obale Črnega morja.

Iz dežel v sredini Azije so se selili takrat proti zahodu tudi mnogi pastirski narodi (Huni, Obri). Ti so tako rekoč potiskali Slovane pred seboj. Včasih so pastirski narodi Slovane premagali in jih prisilili, da so šli z njimi proti zahodu. To je bil drugi vzrok za preseljevanje Slovanov.

Selitev na Balkan

Najmočneje so se Slovani selili na ozemlje bogate bizantinske države. Z napadi na njo so začeli že v 6. stoletju. Naseljevali so se v nižinskih pokrajinah ob Donavi. Potem so prekoračili Donavo in so začeli prodirati v balkanske dežele. Mnogo bizantinskih mest v teh krajih so ople-

nili in porušili. Prodrli so celo do Egejskega morja. Pojavili so se tudi pod obzidjem Carigrada — glavnega mesta bizantinske države. Širili so se po vseh rodovitnih ravninah in dolinah Balkanskega polotoka.

3. Slovani in Obri

Obri V drugi polovici 6. stoletja so Slované v Podonavju napadli Obri. Slovanski starešine in knezi so se z bali za svoje bogastvo in oblast. Zato se Obrom niso mnogo upirali. Priznali so njihovo nadoblast.

Obri so bili pastirski narod in dobri vojaki. Načeloval jim je poglavar, ki so ga imenovali kan. Bil jim je strog poveljnik. Prebivali so v dobro utrjenih taborih. Bili so zelo dobro oboroženi in okretni. Bojevali so se na konjih.

Upor Slovanov Slovani so morali Obrom mnogo let služiti kot vo-
jaki. Skupno z njimi so napadili Bizantince. Obri in Slovani so prodrli celo do Jadranskega morja. Obri so hoteli zavzeti tudi glavno mesto bizantinske države — Carigrad. Naročili so Slovanom, naj z ladjami napadejo mesto z morske strani, toda Slovani niso izvršili te naloge in so zapustili bojišče. Bizantinci so zategadelj premagali Obre. Po tej bizantinski zmagi so se Obrom uprli tudi Slovani. Premagali so jih in postali spet svobodni ljudje.

Obri in Slovenci Tudi predniki Slovencev so se naselili v novi domovini v času, ko so še bili odvisni od Obrov. Naši pradedje so v kratkem času postavili svoja bivališča v porečjih Save, Drave in Mure. V novi domovini so trčili na Bavarce in se pričeli z njimi bojevati. Ob koncu 6. stoletja je Slovence napadel bavarski vojvoda Tasilo in jih premagal. Na Bavarsko se je vrnil z velikim plenom. Slovenci pa se niso dali prestrašiti. Hudo so se maščevali. Pri ponovnem napadu so Bavarce tako potolkli, da je na bojišču obležalo dva tisoč mrtvih bavarskih vojščakov. Slovenci so z velikimi uspehi napadali tudi Langobarde in Furlane (v sedanjí severovzhodni Italiji). Tudi tu so bili Slovenci zmagoviti. Naseljevali so se v osvojenih deželah. Tako so se naši predniki naselili v severni Istri, ob Soči in v Benečiji, kjer žive še dandanes. Slovenci so se naselili tudi daleč na zahod (do izvira Drave) in daleč na sever (do Donave).

Po porazu Obrov pod Carigradom so se tudi Slovenci otresli njihovega gospodstva. Vključili so se v veliko Samovo državo.

4. Slovenci in Vlahi

Iliri in Kelti Prvotni prebivalci Balkanskega polotoka so bili Tračani. Dolga stoletja pred prihodom Slovanov pa so se tod naselili Iliri. Prišli so nekod s severozahoda. Redko naseljeni Tračani so se kmalu pomešali z njimi. Za Iliri so iz iste smeri prišli Kelti. Tudi Kelti so se večinoma pomešali z Iliri, ki so bili mnogo številnejši.

Iliri so že tisoč let pred našim štejetjem izdelovali železno orodje in orožje. V večjih naselbinah so ilirski obrtniki predelovali les, kovine, volno in kože. Iliri so tudi trgovali z grškimi naselbinami ob Jadranskem morju.

Rimljani Grabežljivi Rimljani so že dve sto let pred našim štejetjem začeli siliti na Balkanski polotok. Končno se jim je posrečilo, da so svojo oblast razširili na vso ilirsko zemljo. Rimljani so Ilirrom odvzemali njihovo lastnino in jih gonili v sužnost. Zato so se Iliri Rimljanom delj časa trdovratno upirali. Rimljani pa so bili vojaško in kulturno močnejši. Zatrli so vse ilirske upore. Mnogo Ilirov so odpeljali v sužnost, mnogi so med Rimljani pozabili na svoj jezik in se tako odtujili svojemu ljudstvu. Nekateri pa so se pred Rimljani umaknili v gorate kraje.

Vlahi Ko so nekaj stoletij pozneje prišli Slovenci v novo domovino, so našli v njej redko naseljene ostanke Ilirov in Keltov. Našli pa so tudi Romane. To so bili potomci Rimljanov in romaniziranih Ilirov in Keltov, ki so govorili popačen latinski jezik. Vse te ljudi so naši predniki kratko imenovali Vlahe ali Lahe.

Slovenci so se od Vlahov naučili izdelovati iz kovine dobro orodje, orožje, posode in okraske. Tudi imena raznih rek, gora in krajev so Slovenci prevzeli od Vlahov. Prikrojili so jih po svoje. Sava se je pri Vlahih imenovala Savus, Drava Dravus, Ptuj je bil Petovio, Celje Celeia, Trst Tergeste, Trojane Atrans...

V dolgih stoletjih so se Vlahi popolnoma pomešali s Slovenci. Njihov jezik je izginil. Ostali pa so Slovenci. Ostala je naša blaglasna slovenščina.

SLOVENSKA SAMOSTOJNOST

1. Samo

Ustanovitev Samove države V začetku 7. stoletja so Slovani, naseljeni v novih pokrajinah, začeli ostro borbo proti svojim tlačiteljem Obrom. V teh borbah jih je vodil Samo. Na čelo Slovanov se je postavil okrog leta 623. Pod njegovim vodstvom so se Slovani otresli obrskega gospostva. Samo je ustanovil močno zvezno državo, ki je obsegala vse pokrajine na zahodu, od Češke do Jadranskega morja.

Bitka pri Vogastisburgu Velika Samova država pa ni bila vseč raznim germanskim narodom. Langobardom, Bavarcem in Frankom, ki so živeli zahodno od Slovanov. Sklenili so, da složno napadejo Slovane. Samo pa se je na spopad z Germani temeljito pripravil. Povod za vojno je dal naslednji dogodek:

Slovani so iz maščevanja pobili nekaj frankovskih trgovcev. Frankovski kralj Dagobert je poslal k Samu svojega poslanca in zahteval odškodnino za pobite trgovce. Samo pa se s frankovskim odposlancem ni hotel pogajati. Zahteval je, naj Franki najprej popravijo tudi vse krivice, ki so jih storili Slovanom. Bahatega frankovskega odposlanca je ta Samova pravična zahteva silno razjezila. Frank je Samu zabrusil v obraz, da so Slovani poganski psi. Samo je bahatemu odposlancu mirno odgovoril, da bodo pač poganski psi s svojimi zobmi raztrgali Franke. Nato pa je frankovskega odposlanca velel pognati čez mejo.

Kmalu za tem je prišlo do spopada. V začetnih bitkah so Slovani podlegli združenim Germanom. Do glavne bitke pa je prišlo pri Vogastisburgu (Uhoštu na Češkem). Tu je Samo s svojimi vojskami strahovito porazil Franke. Razbil in potolkel jim je vso vojsko.

Konec Samove države Po zmagi nad Franki in drugimi Germani se je Samova država še bolj okrepila. Okrepilo se je tudi zavezništvo med Samovo državo in Karantanijo, državo Slovencev. Slovani so pod Samovim vodstvom nekaj let

živeli v miru. Sosedje so se bali njihove močne države in je niso napadali.

Po Samovi smrti — umrl je okrog leta 658. — pa je ta silna zvezna slovanska država razpadla. Slovenci so se zapletli v nove težke boje s svojimi vzhodnimi in zahodnimi sosedi.

2. Karantanija

Nastanek plemstva Ko so Slovenci prišli v novo domovino, so še vedno živeli po nekdanjih običajih. Ljudstvo si je samo volilo svoje starešine in vojvode. Ljudstvo pa je te starešine in vojvode tudi lahko odstavilo, če so se pregrešili proti njemu. Vsa oblast je torej bila v rokah ljudstva.

Ljudska oblast pa se ni dolgo držala. V vojnih pohodih pridobljeni plen so plemenski poglavarji neenakomerno razdeljevali. Večji del plena so vselej obdržali zase. Razen tega so se Slovenci v novi domovini seznanili z razvito trgovino in obrtjo. Začeli so trgovati tudi oni. Za trgovino pa so potrebni mnogi proizvodi. Plemenski starešine so s pomočjo svojih vojniki prisilili premagane ljudi, pa tudi ljudi lastnega plemena, da so delali za nje in njihove rodbine. Tako so si plemenski starešine kopičili proizvode, ki so jim bili potrebni za trgovanje.

Zasužnjenim ljudem so odvzemali tudi zemljo, ki so jo morali obdelovati v korist njihovih oboroženih spremljevalcev. Na ta način je iz starešin in vojakov nastalo rodovno in vojaško plemstvo.

Ustanovitev samostojne slovenske države Da bi svoje koristi in svojo oblast obdržalo in obvarovalo, je plemstvo ustanovljalo države. Tudi mlado slovensko plemstvo je ustanovilo lastno državo **K a r a n t a n i j o**. Jedro karantanske države je bila današnja Koroška. V mejah Karantanije pa so bile še druge slovenske pokrajine. Združeni v karantanski državi so se Slovenci laže branili pred napadi Obrov in Frankov. Karantanija je bila čvrst zaveznik velike Samove države.

Valuk Prvi v zgodovini poznani slovenski knez je bil **V a l u k**. Vladal je v Karantaniji v prvi polovici 7. stoletja. Tudi Valuka je ljudstvo na običajni način ustoličilo na Gosposvetskem polju, čeprav oblast že ni bila več v rokah ljudstva.

Samostojna Karantanija je trajala kakih sto let. Proti sredi 8. stoletja pa so se zopet začeli napadi Obrov in Karantanija je prišla v težak položaj.

3. Pokristjanjevanje

Krščanstvo — vera plemičev V svojem začetku je bilo krščanstvo vera sužnjev, delovnih in trpečih ljudi. Ko pa se je zrušil suženjsko-posestniški družbeni red in je na njegovo mesto stopilo gospostvo rodovskih in vojaških plemičev, se je krščanstvo kmalu spremenilo v vero tistih, ki so vladali. Plemiči so mnoge nauke krščanske vere spretno izrabljali za izkoriščanje delovnega ljudstva. Z vero so uspavali ljudi, češ da je greh, upirati se samovoljnim oblastnikom.

Plemstvo in krščanska cerkev Krščanska cerkev oziroma visoka duhovščina je podpirala plemiče. Plemiči pa so cerkvi izkazovali svojo hvaležnost z bogatimi darili. Največkrat so posameznim cerkvam, samostanom pa tudi posameznim višjim duhovnikom darovali obsežna posestva z vasmi in podložniki vred. Na tak način je katoliška cerkev postala prav tako mogočen zemljiški posestnik kot so bili plemiči.

Krščanstvo in južni Slovani Stari Slovani so prišli v novo domovino še s staro vero v več bogov ter s starimi verskimi obredi in običaji. Njihovi sosede, Franki na zahodu in Bizantinci na jugovzhodu pa so bili že kristjani. Tako frankovska kot bizantinska cerkev sta bili zelo vplivni in bogati. Obe sta hoteli svojo oblast razširiti tudi na Slovane.

Slovenci in krščanstvo Ko so Slovenci okrog leta 626. premagali Bavarce, so Bavarci zaprosili Franke, naj jim pomagajo v borbi proti Slovincem. Takratni frankovski kralj Dagobert je Bavarcem rad ustregel, saj je hotel svojo oblast razširiti tudi na slovensko ozemlje. Pri tem je kralju Dagobertu pomagala tudi katoliška cerkev. Poslala je med poganske Slovence svoje misijonarje. Ti naj bi Slovence pridobili za krščanstvo. Franki so namreč računali, da jim bodo pokristjanjeni Slovenci bolj poslušni in vdani. S pokristjanjenjem Slovencev naj bi se na Slovenskem najprej utrdila katoliška cerkev, potem, pa še oblast frankovskih plemičev in njihovega kralja.

Slovensko ljudstvo pa svoje svobode ni hotelo izgubiti. Nič ni hotelo slišati o krščanski veri. Ne samo zato, ker je hotelo ohraniti

staro vero, temveč tudi zato, ker mu je nova vera prinašala nove velike dajatve. S temi dajatvami naj bi se vzdrževali številni krščanski duhovniki. Ljudstvo je kaj kmalu spoznalo, da krščanska cerkev podpira plemiče. Ker je hotelo očuvati svojo, ljudsko oblast, se je pokristjanjevanju trdovratno upiralo.

V splošnem pa je krščanstvo koristilo v toliko, ker je pomagalo rušiti stari in preživeli suženjskoposestniški družbeni red. Hkrati pa je podpiralo ustvarjanje novega in naprednejšega fevdalnega reda.

4. Verske borbe

**Knez Borut
in Bavarci**

Nedolgo po Samovi smrti so Oбри zopet začeli napadati Slovence. Obrska sila je vedno bolj grozila, da spravi Slovence pod svojo oblast. Takratni karantanski slovenski knez Borut je uvidel, da se Slovenci ne bodo mogli Obrov sami ubraniti. Zato je prosil Bavarce za pomoč. S tem pa je Borut hkrati zapravil samostojnost Slovencev.

Bavarci, takrat že podložni Frankom, so s svojimi četami res prišli Slovcem na pomoč. Skupno s Slovenci so okoli leta 745. premagali Obre in jih napodili iz Karantanije. To zmago pa so morali Slovenci drago plačati.

**Gorazd
in Hotimir**

Po zmagi nad Oбри so namreč Bavarci zahtevali, da morajo Slovenci priznati nadoblast Frankov. Knez Borut je bil prisiljen to storiti. Da ne bi prelomil dane besede, je moral Borut poslati na Bavarsko kot talce svojega sina Gorazda, svojega nečaka Hotimira in še nekatere druge slovenske velikaše.

Na dvoru bavarskega kneza so slovenske talce takoj začeli vzgajati v krščanski veri. Ko je knez Borut umrl, se je njegov sin vrnil na Slovensko že kot kristjan. Gorazd je torej bil prvi slovenski vojvoda, ki je bil krščanske vere. Vladal pa je samo dobri dve leti, ker je mlad umrl. Na njegovo mesto je iz Bavarske prišel Hotimir (ali Kajtimir). Ta je bil že tako vnet katoličan, da je kar s seboj pripeljal katoliške duhovnike, ki naj bi med karantanskimi Slovenci širili krščansko vero.

**Upor
proti tujcem**

• V času vladanja kneza Hotimira je v Karantanijo prišel škof Modest s svojimi duhovniki. Širili so krščanstvo in ustanavljali cerkve. Modest je tudi ustanovil gosposvetsko cerkev. Kmalu je velika večina Slovencev

spoznala, da prihaja s krščansko vero tudi tuja nemška oblast, ki prinaša s seboj težka tlačanska bremena. Zato so mnogi Slovenci hoteli obdržati staro pogansko vero. Hudo so zasovražili Hotimira, ki je branil in zagovarjal krščanstvo. Uprli so se mu z orožjem v rokah kmalu po smrti škofa Modesta. Ko je upor izbruhnil, so vsi tujci pobegnili iz Karantanije. Takoj pa so se zopet vrnil, čim je Hotimir zadušil upor.

Hotimirov naslednik, knez Volkun, je bil prav tako vnet kristjan in prijatelj Nemcev. Stari veri in starim običajem zvesti Slovenci so se uprli tudi njemu. In zopet so tujci pobegnili s slovenske zemlje. Volkun pa je naprosil Bavarce, naj mu za boj proti lastnim bratom pošljejo pomoč. Leta 772. mu je bavarski vojvoda Tasilo II. privedel veliko vojsko. Z njeno pomočjo je Volkun v krvi zadušil upor svobodoljubnih Slovencev.

Po zmagi nad uporniki se je krščanstvo nemoteno širilo med Slovenci. Z njim pa se je širila in utrjevala tudi nemška oblast, zlasti po ponesrečenem uporu Ljudevita Posavskega, ki je izbruhnil 47 let pozneje. (Glej str. 20!) Slovenci pa nikoli niso klonili pred njo. Upirali so se ji dolga stoletja, dokler končno niso zmagali. V narodno-osvobodilni borbi so skupno z ostalimi Jugoslovani in pod vodstvom maršala Tita odvrgli jarem, ki so ga morali sprejeti leta 772.

5. Ciril in Metod

Rastislav in Bizantinci

Tudi na Moravskem (današnji Čehoslovaški) so se Franki hoteli polastiti oblasti s pomočjo razširjanja krščanske vere. Kakor na Slovensko, tako so tudi na Moravsko pošiljali svoje duhovnike, ki so v nemškem jeziku oznanjali novo vero. Zategadelj jih Moravani prav tako niso hoteli poslušati. Moravski knez Rastislav pa je razen tega vedel, da se bo s širjenjem krščanstva omajala tudi njegova neodvisnost. Iskal je zaščite pri Bizantincih. Bizantincem pa je tudi bilo všeč, če so ob meji frankovske države imeli zaveznike ali vsaj prijatelje. Radi so uslišali Rastislavovo prošnjo.

Slovanska apostola

Bizantinski cesar Mihael III. je leta 863. poslal na Moravsko dva brata, Konstantina in Metoda, ki so ju pozneje nazvali slovanska apostola. Konstantin je pozneje kot menih dobil ime Ciril. Ciril in Metod sta bila doma iz Soluna. Zato sta prav dobro obvladala makedonsko slovanščino.

Ker se takrat slovanski jeziki med seboj še niso mnogo razlikovali, so moravski Slovani lepo razumeli Cirila in Metoda. Zato sta na Moravskem že kmalu imela mnogo uspehov.

Delo Cirila in Metoda

Moravsko ljudstvo, ki je razumelo, kar sta mu solunska brata govorila, jima je sledilo. V množicah so se Moravani odvracali od nemških duhovnikov, ki so zategadelj bili zelo jezni na Cirila in Metoda. Onadva pa se nista mnogo menila za to. Vneto sta širila krščansko vero, a tudi pismenost med moravskimi Slovani. Ciril je namreč izumil pisavo, primerno slovanskim jezikom. Imenoval jo je glagolica. Njegov učenec Klement je pozneje glagolico še poenostavil. To pisavo so v spomin na Klementovega učitelja Cirila imenovali cirilica. Tako jo imenujejo še danes. Ciril in Metod sta v slovansčino prevedla tudi nekatere verske knjige. Zaradi vseh teh uspehov so nemški škofje tožili Cirila in Metoda pri rimskem papežu, češ da sta oznanjala krivo vero. Morala sta v Rim na zagovor k papežu.

Pribina in Kocelj v Panoniji

Na poti v Rim sta se Ciril in Metod ustavila tudi v Panoniji, slovanski državi med Donavo in Dravo. V Panoniji so živeli vzhodni Slovenci. Prvi panonski knez je bil Pribina. Kot prijatelj Nemcev je bil pribežal iz Moravskega, odkoder so ga pregnali. Po milosti frankovskega kralja Ludvika je postal knez v Panoniji. Zato mu je ostal Pribina zvest do smrti. Za svojo prestolnico si je sezidal mesto Blatograd ob Blatnem jezeru.

Pribinov naslednik je bil njegov sin Kocelj. V začetku svojega vladanja je tudi on bil prijazen Nemcem. Šele pozneje je postal njihov nasprotnik. Ko sta se Ciril in Metod ustavila pri njem, ju je Kocelj sprejel z veliko častjo. Kocelj je bil vesel v slovanskem jeziku pisanih knjig. Petdesetim mladeničem je ukazal, naj postanejo Metodovi učenci. Tudi sam se je začel učiti iz njunih slovanskih knjig.

V Rimu sta se brata uspešno zagovarjala pred papežem, ki je Metoda povzdignil v škofa. Ciril je tam zbolel in umrl. Metod se ni mogel takoj vrniti, ker so na Moravskem divjali tedaj hudi boji med Nemci in Moravani. Zato se je ustavil v Panoniji pri knezu Koclju ter ga pridobil za slovansko bogoslužje, kjer je deloval kot moravski nadškof. Ko se je Metod končno vrnil na Moravsko, so ga tam nemški škofje zaprli. Tri leta je sedel v ječi. Ko so ga zopet izpustili, je bil že bolehen in je leta 885. umrl. Pokopali so ga na

Velegradu. Na zahtevo nemških škofov pa je moral moravski knez Svetopolk izgnati iz Moravske tudi vse Metodove učence. Ti so šli med Bolgare, Makedonce, Srbe in Hrvate ter tam širili vero in slovansko pismenost. Tako je delo Cirila in Metoda tudi pri južnih Slovanih rodilo lepe uspehe.

6. Upor Ljudevita Posavskega

Karel Veliki Že v času vladanja kneza Boruta so bili Slovenci odvisni od Bavarcev, ti pa od Frankov. Bavarci so se tem sicer pozneje spet uprli, toda frankovski kralj Karl Veliki jih je le ukrotil. Morali so se mu pokoriti. Z Bavarci vred pa so prišli neposredno pod frankovsko nadoblast tudi Slovenci. Karl Veliki pa svoje oblasti ni razširil samo na ozemlje današnje Slovenije, temveč tudi daleč proti jugovzhodu na ozemlje današnje Hrvatske. V času vladanja Karla Velikega je imela frankovska država največji obseg.

Odvisnost domačih knezov Zgodovina nam pripoveduje, da so jugoslovanski knezi kmalu prišli v odvisnost tujih vladarjev. Na vzhodu so postali odvisni od bizantinskih cesarjev, na zahodu pa od frankovskih kraljev. Bavarci in Franki so ukazovali Borutu, Hotimiru, Volkunu, Pribini, Koclju ter moravskim knezom Rastislavu, Svetopolku in drugim. Od Frankov sta bila odvisna tudi hrvatska kneza Ljudevit Posavski in Borna. Ljudevit je bil vladar hrvatske države v Posavju. Njegova prestolnica je bila v Sisku. Borna pa je bil vladar Primorske Hrvatske.

Frankovsko zatiranje Vsi odvisni knezi so morali frankovskim kraljem plačevati letni davek. Razen tega so jim morali pomagati tudi v vojnah. Franki pa se s tem niso zadovoljili. Prebivalci odvisnih dežel so sicer ostali navidez svobodni. Ker pa niso mogli plačevati visokih davkov in drugih dajatev, so jim Franki odvzemali zemljo, oni pa so izgubili svobodo. Namestniki frankovskega kralja, ki so od domačih vojvod izterjevali letni davek, so bili kruti ljudje. Krivično in neusmiljeno so ravnali s podložnimi Slovenci in Hrvati. Trpinčili so jih, ubijali so jim otroke in jih metali psom.

Veliki upor Trpinčeno ljudstvo pa se je upiralo. Manjši upori proti frankovskim velikašem so izbruhnili zdaj tu, zdaj tam. Leta 918. pa je posavski hrvatski knez Ljudevit zbral okrog sebe vse upornike in sovražnike Frankov v Posavski Hrvatski,

na Slovenskem in v Srbiji. To je bila prva večja narodno-osvobodilna vojna južnih Slovanov proti tujim zatiralcem. V njej je sodelovalo vse ljudstvo. Z neverjetnim junaštvom se je borilo proti krvoločnim frankovskim zatiralcem. Desetkrat zaporedoma so Franki poslali svojo vojsko nad Jugoslovane. Desetkrat so Jugoslovani pod vodstvom Ljudevita Posavskega odbili sovražnika in mu prizadejali velike izgube. Končno pa so Franki le premagali upornike. Zmagali so s pomočjo izdajalca, primorsko-hrvatskega kneza Borne, ki je kneza Ljudevita Posavskega zahrbtno napadel, namesto da bi mu priskočil na pomoč. Na ta način je knez Borna postal predhodnik izdajalcev v sedanji narodno-osvobodilni vojni, generala Rupnika, Paveliča, Draže Mihajloviča in generala Nediča. Ljudevit Posavski je prvi vojvoda, ki se je združeno s Slovenci in Srbi več let upiral Frankom, da bi jugoslovanske narode osvobodil od Triglava do Timoka, Franke pa izgnal z našega ozemlja za vedno.

7. Posledice frankovske zmage

Zatiranje slovenskega ljudstva Po ponesrečenem uporu je Ljudevit Posavski pobegnil, toda neki Bornov sorodnik ga je umoril. Slovence pa so Franki zaradi udeležbe pri uporu kaznovali tako, da so jim odvzeli vse svoboščine. Slovenci niso smeli več imeti svojih slovenskih vojvod. Odstranili so zadnjega slovenskega vojvodo Edgarja. Na mesta slovenskih vojvod pa so prišli nemški grofje. Slovensko ozemlje so Franki razdelili na več grofij.

Upravniki posameznih grofij so bili nemški velikaši (grofje). Za grofe je kralj imenoval najbolj udane ljudi. Ker se je kralj smatral za edinega lastnika slovenske zemlje, je svojim zvestim velikašem dajal velika zemljišča v uživanje. Z zemljiščem je frankovski velikaš dobil tudi kmečke ljudi. Mogel jih je izkoriščati, kakor je hotel.

Ljudstvo je ostalo Domači slovenski plemiči pa so naše ljudstvo pustili na cedilu. Zbali so se za svoje 'metje in so se popolnoma udingali Frankom. Celo na lastni jezik so pozabili. V teku časa so se mnogi velikaši popolnoma ponemčili. Le delovno ljudstvo je vztrajalo. Trpelo in garalo je za tuje in potujčene gospodarje, a upiralo se je vedno. Včasih je bil njegov upor tih in nekrvav, včasih zopet pa je izbruhnil v oboroženo borbo. Slovenski jezik je ljudstvo čuvalo kot najdragocenejšo svetinjo. Zato pa se je slovenski narod ohranil in bo odslej večno živel z ostalimi jugoslovanskimi brati v svobodni Titovi Jugoslaviji.

8. Ponemčevanje

Združitev slovenskega ozemlja pod Nemci

V 9. stoletju so se v Panonski nižini med Donavo in Tiso pojavili Madžari. Bili so mongolskega porekla kakor Obri in Huni. Na svojih hitrih konjičkih so neprestano napadali frankovsko državo.

S tem so za nekaj časa zaustavili frankovsko prodiranje proti vzhodu.

Sredi 10. stoletja (leta 955.) pa je nemški kralj Oton I. odločilno premagal Madžare, ko so pridrveli na Bavarsko. Odslej so se Madžari pomirili in se stalno naselili v Panonski ravnini. Da bi jedro svoje države tudi v bodoče zavaroval pred morebitnimi madžarskimi napadi, je Oton I. vse obrobne pokrajine na jugu države združil v eno samo veliko deželo. Imenujemo jo Velika Karantanija. V njej so bile združene vse slovenske pokrajine. Izven Velike Karantanije so ostali samo Slovenci, ki so živeli ob Donavi v današnji Avstriji ter Slovenci vzhodno od Ptuja.

Nemški škofje kot ponemčevalci

Razni vojvode pa niso hoteli biti poslušni Otonu I. Poskušali so se odcepiti od njega in ustanoviti samostojne državice. Le različni nemški škofje so bili Otonu I. zvesti. Hudo so obsojali vsak upor proti kraljevi oblasti. Zato je bil Oton I. s tem škofom zelo hvaležen. Škofom in samostanom je podeljeval v uživanje velika zemljišča z vasmi in prebivalci vred. Na tak način so postali tudi škofje imoviti posvetni knezi, ki so vzdrževali celo lastne vojake. Tudi mnogo slovenske zemlje na Gorenjskem, Koroškem in na Štajerskem je prišlo pod oblast nemških škofov. Selška in Poljanska dolina sta nekoč pripadali škofom iz Brižinja na Bavarskem. Bled in Bohinj sta bila last nemških briksenških škofov. Kraji okrog Ptuja in Rajhenburga so bili podložni solnograjskim nadškofom. Prav tako so mnogo slovenske zemlje dobili v uživanje številni nemški plemiči, ki so na svojih posestvih radi naseljevali nemške kmete in obrtnike. Mnogo zemljišč, krajev in gradov na Kranjskem in Koroškem so si v teh časih pridobili grofje Šponhajmski, doma od Rena na Nemškem. Na Štajerskem so podpirali ponemčevanje grofje Babenbergovci. Pozneje so širili svojo oblast med Slovenci tudi Celjski grofje, ki so dalj časa stolovali na celjskem gradu.

Nemci so se začeli naseljevati na slovensko ozemlje že v času frankovske oblasti, a tedaj le v malem številu. Po madžarskih navalih je bilo ozemlje na severu, ob Donavi in v severni Karantaniji še redko naseljeno. Slovenci so se bili pred krutimi Madžari umaknili

v hribe. Doline so ostale prazne. Nemški škofje in velikaši so v redko naseljene kraje vabili nemške obrtnike in kmete. Proti koncu 10. stoletja so ti prihajali na slovensko ozemlje kar v celih trumah. Tako so velik del prvotnega slovenskega ozemlja do konca 15. stoletja popolnoma ponemčili. Na ta način smo Slovenci po zaslugi nemških škofov in plemičev, ki so iskali samo svoje koristi, izgubili skoraj dve tretjini svojega prvotnega ozemlja.

Trdno pa so se Slovenci držali v krajih, kjer žive še dandanes. Ohranili so svoj jezik, svoje narodne pesmi, svoje šege in navade. Mnogo Slovencev pa živi še izven ljudske republike Slovenije na Koroškem, v Trstu in v Benečiji.

V. DOBA ZGODNJEGA FEVDALIZMA

1. Nastanek fevdalizma

Barbari Najbolj kulturni in najmogočnejši narod v starem veku so bili Rimljani. Njihova država je bila po obsegu največja in najmočnejša v tistem času. Rimljani so mnogo drugih narodov spravili pod svojo oblast. Na bojnih pohodih in v množicah podjarmljenih narodov so si Rimljani nabrali mnogo sužnjev. Sužnji so morali za Rimljane opravljati vsa dela. Rimljani so bili posestniki sužnjev. Ti niso imeli nobenega imetja in nobenih pravic. Rimska država je bila suženjsko-posestniška država. V njej sta bila dva razreda ljudi: bogati gospodarji sužnjev in brezpravni sužnji.

Drugače pa je takrat bilo pri drugih narodih, sosedih starih Rimljanov. To so bila razna germanska in slovanska plemena, ki so živela na severu in vzhodu od rimske države. Rimljani so vsa ta plemena imenovali s skupnim imenom **barbari**.

V tem času barbari še niso imeli dveh družbenih razredov kakor stari Rimljani. Pri njih zemlja ni bila last posameznikov, temveč skupna last vsega rodu. Zemljo so tedaj skupno obdelovali.

Plemstvo V zadnjih stoletjih starega veka so se barbari že bolj stalno naselili. Začeli so se temeljiteje baviti s poljedelstvom. Pašnike in gozdove so še skupno izkoriščali, obdelovalno zemljo pa so takrat že razdelili med posamezne družine. Pri tem so plemenski poglavarji dobili mnogo več zemlje kot drugi člani plemena. Zdaj med člani plemena ni bilo več stare enakosti. Plemenski poglavarji so se bogatili in se razvili v rodovske plemiče.

Plemiči pa so nastali tudi v vrstah vojščakov. Barbari so se namreč pri iskanju nove plodne zemlje mnogo vojskovali. Nekateri med njimi so sploh živeli samo od ropanja in vojskovanja. Vojaški poveljniki so tudi zelo obogateli, in sicer zato, ker so vedno dobivali večji del vojnega plena. Na ta način so se vojaški poveljniki razvili v bogate vojaške plemiče.

Plemiči nekaterih barbarskih plemen so izmed sebe volili kralja. Ko je kralj umrl, so izvolili novega. Šele mnogo pozneje je kraljeva oblast postala dedna. Kralj je bil silno bogat, ker je nanj odpadlo največ vojnega plena. Kralj je tudi bil lastnik vse zavojevanč zemlje.

Fevdi Kralji in plemenski starešine so dajali zemljo v uživanje svojim najzvestejšim ljudem. Tako, v uživanje prevzeto posestvo, so imenovali fevd. Plemič-fevdalec pa je v plačilo za sprejeti fevd moral svojemu starešini (ali kralju) pomagati v vojni s svojimi vojščaki.

Skupaj s fevdom je plemič dobil tudi kmete. Zemljo so mu morali obdelovati kot nesvobodni tlačani. Tudi del pridelka s tlačanske zemlje so morali dajati plemiču. Na ta način sta tudi pri barbarih nastala dva družbena razreda, razred plemičev fevdalcev in razred zatiranih kmetov tlačanov.

Kralji in plemenski starešine pa so dajali zemljo v fevd tudi krščanski cerkvi (škofom, samostanom, duhovnikom). Z zemljo vred je tudi cerkev dobila kmete tlačane. Ti so prav tako morali delati za cerkev, kakor so morali ostali tlačani delati za plemiče. Tako se je tudi krščanska cerkev uvrstila med izkoriščevalce-fevdalce.

2. Ureditev fevdalne družbe

Plemiči in tlačani Plemiči in cerkveni dostojanstveniki so živeli od dela svojih podložnikov. Pri Slovencih so domači plemiči le malo časa ostali na oblasti. Po uporu Ljudevita Posavskega so na Slovensko prišli frankovski (nemški) plemiči in zagospodarili slovenskim kmetom. Frankovski kralj je med nje razdelil slovensko zemljo. Kmetje so sicer obdržali nekaj svojega gospodarstva in nekaj svoje orne zemlje. Niso pa te zemlje smeli zapustiti in se preseliti drugam. Morali so ostati na njej in jo obdelovati. Mnogo dni v letu pa so morali delati tudi na fevdalčevi (plemičevi) zemlji. Delo na plemiški zemlji so kmetje imenovali t l a k a. S tlako pa so morali fevdalču-graščaku opravljati tudi druga dela. Popravljali so ceste in poslopja, sekali in vzžili so les za graščaka ter izvrševali zanj še mnoga druga opravila. Razen tega so morali tlačani dajati svojemu fevdalnemu gospodarju del svojega pridelka, žito in druge sadeže, pa tudi platno, živino, perutnino, orodje in druge predmete. Dajatve in ostale dolžnosti vsakega posameznega kmeta so bile zapisane v posebni knjigi, ki so ji rekli u r b a r. V začetku

fevdalne dobe te služnosti in te dajatve niso bile prevelike. Pozneje pa so fevdalci zahtevali od svojih tlačanov vedno več in več.

Razlika med suženjskim in fevdalnim družbenim redom

Čeprav so fevdalci neusmiljeno izkoriščali kmete, je bil fevdalni družbeni red boljši od suženjskega družbenega reda. Sužnja je gospodar lahko ne-kaznovano ubil. Tega fevdalec s kmetom ni smel storiti. Pač pa je fevdalec kmeta lahko prodal ali kupil skupaj s posestvom, na katerem je živel. Suženj ni imel nobene lastnine. Njegovo delo je bilo v korist samo njegovemu gospodarju. Zato je suženj nerad delal in njegovo delo ni mnogo izdalo. Tlačan pa je imel tudi nekaj svojega gospodarstva. Delal je za fevdalca, a je delal tudi zase. Tudi del pridelka je ostal njemu. Zato je tlačan delo raje opravljal kot suženj in je njegovo delo več izdalo kot sužnjevo. Kljub temu so fevdalci prav tako neusmiljeno izkoriščali tlačane kot gospodarji sužnjeve svoje sužnje, samo da je fevdalni način izkoriščanja imel drugačno obliko.

Naturalno gospodarstvo

V začetku fevdalne dobe so vse, kar so potrebovali za življenje, pridelali in izdelali doma. Tlačan je pridelal žito in druge sadeže za prehrano. Redil je živino, ki mu je dajala mleko in meso. Kožo ubite živali je sam ustrojil in sam si je iz nje naredil obutev. Iz volne je doma tkal sukno za obleke. Doma je izdeloval platno iz lanu in konoplje, ki sta zrasla na domačih njivah.

Od vsega tega je tlačan dajal tudi svojemu fevdalnemu gospodu. Tudi orodje in druge obrtniške predmete so takrat še izdelovali doma. Tlačan ni ničesar kupoval in ničesar prodajal. Tako tudi graščak. Plemiči so le redko kupovali stvari, ki jih ni bilo dobiti v domači deželi. To so bili, poleg svile, razni dragoceni predmeti, ki so jih trgovci prinašali iz daljnih vzhodnih dežel.

Fevdalni družbeni red dolgo vrsto let ni poznal kupovanja in prodajanja. Gospodarstvo, v katerem ljudje ne kupujejo in ne prodajajo, se imenuje naturalno gospodarstvo.

3. Prve jugoslovanske fevdalne države

Imena jugoslovanskih narodov

Ko so se Slovani naselili v novi domovini, so bili razdeljeni še na mnoga plemena. Nekatera teh plemen so bila večja in močnejša, nekatera so bila manjša in zaradi tega šibkejša. Navadno so se morala manjša plemena pokoriti večjini in močnejšim. Močnejša plemena pa so se

od ostalih razlikovala tudi v tem, da so imela v vojnah več uspehov. Zategadelj je zelo zrasel njihov ugled. Njihova slava se je vedno bolj širila. Njihova imena so postajala vedno bolj znana. Taka ugledna in močna plemena so bila nekako jedro, okrog katerega so se zbirala vsa ostala manjša plemena s sosednega ozemlja. Imena manjših plemen so se pozabila, ostalo pa je ime najuglednejšega plemena.

Na tak način so se z imenom **S r b i** začela imenovati vsa slovanska plemena, naseljena ob rekah Raška, Ibar in Zapadna Morava. Ime **H r v a t o v** so prevzela vsa plemena ob Jadranskem morju severno od reke Neretve, v Dalmatinskem Zagorju, v Liki, v Gorskem Kotarju, ob reki Kolpi, v Posavini in Podravini. Plemena ob zgornji Dravi in zgornji Savi ter v tržaškem Primorju so dobili ime **S l o v e n c i**. **M a k e d o n s k i S l o v a n i** so dobili svoje ime po bizantinski pokrajini Makedoniji, v kateri so se bili naselili.

Nastanek držav Selitev starih Slovanov na Balkanski polotok ni potekala mirno. Slovani so se za nova prebivališča hudo bojevali s prvotnimi prebivalci. Različna slovanska plemena pa so se tudi med seboj včasih resno spoprijela. V teh bojih so slovanska plemena vodili izvoljeni vojvode ali knezi. Včasih si je več plemen izvolilo skupnega kneza. Knezi niso radi dajali svoje oblasti iz rok, ker jim je prinašala velike dobičke. Zato so se hoteli prikupiti rodovskim in vojaškim plemičem. Iz zavojevane zemlje so jim delili fevde, da bi jih tako pridobili zase. Plemiči pa tudi niso hoteli izgubiti podeljenih fevdov in se zategadelj niso hoteli zameriti knezu. Bili so mu vedno v pomoč. Tako je knez ščitil plemiče, plemiči pa njega. Da bi čimbolj zavarovali svoje koristi, so knez in plemiči organizirali državo. Na čelu države je stal knez. Plemiči pa so mu pomagali vladati. Država je torej bila ustanovljena zato, da je na določenem ozemlju ščitila oblast določenega kneza in določenih plemičev.

Ustanovitev prvih jugo-slovanskih držav Slovenci so lastno državo, ustanovili že pod knezom Valukom okrog leta 640. Samostojnost slovenske države pa ni dolgo trajala. Dobrih sto let pozneje so namreč Slovenci prišli pod frankovsko nadoblast.

Več sreče so s svojimi državami imeli Jugoslovani. Prvi hrvatski državi sta nastali v 9. in 10. stoletju. To sta bili **P o s a v s k a** in **P r i m o r s k a H r v a t s k a**. Franki so sicer premagali kneza Ljudevita Posavskega, toda frankovska oblast se na Hrvatskem ni

obdržala. V začetku 10. stoletja je knez Tomsilav združil Hrvaško v enotno in močno fevdalno državo.

Srbski knezi so prvotno ustanovili dve državi. Sredi 9. stoletja je knez Vlastimir ustanovil državo Raško ob rekah Raška, Lim, Drina in Zapadna Morava. V 10. stoletju je nastala druga srbska država Zeta ali Duklja, ki je obsegala današnje črnogorsko ozemlje in del južne jadranske obale.

Proti koncu 10. stoletja so tudi Makedonci ustanovili lastno državo, ko so se uprli svojim gospodarjem Bizantincem. Upor Makedoncev je vodil knez Samuel. Dolga leta so morali tako Srbi kot Makedonci voditi s svojimi sosedi hude borbe za samostojnost svojih držav.

4. Mesta v fevdalni dobi

Kako so nastala mesta Prvotni prebivalci mest so bili razni rokodelci. V začetku so rokodelci izdelovali svoje blago kar na vasi ali na grajski pristavi. V toku časa pa so rokodelci izumili različna nova orodja. Začeli so izdelovati razne nove predmete. Razen tega se je izdelovanje rokodelskega blaga tudi stalno izboljševalo in število obrtnikov je vedno bolj naraščalo. Zato so obrtniki začeli graditi svoje lastne naselbine. Gradili so jih na krajih, kjer se je zbralo mnogo ljudi, blizu samostanov in večjih gradov. Obrtniške naselbine pa so nastale tudi na križiščih važnih cest ali ob prehodih čez velike reke. Iz teh obrtniških naselbin so se polagoma razvila mesta. Ta razvoj se je začel sredi 11. stoletja. Za razliko od drugih krajev so imela mesta posebne pravice. Te pravice so jim podeljevali deželni knezi.

Razvoj gospodarstva in družbe v mestih V začetku rokodelci svojih izdelkov niso prodajali. Zdaj pa se je polagoma začelo tudi trgovanje z rokodelskimi izdelki. Najprej so mestni rokodelci prodajali svoje izdelke samo v bližnje kraje. Pozneje so se pojavili ljudje, ki so rokodelsko blago prodajali tudi v bolj oddaljene kraje. To so bili trgovci. Prihajali so v mesta, tam nakupili razno obrtniško blago, ga odpeljali ter ga v drugih krajih z dobičkom prodajali. V začetku so trgovali z obrtniški predmeti v krajih, ki niso bili preveč oddaljeni od mesta. V 15. stoletju pa se je razvila tudi trgovina z oddaljenejšimi kraji.

Obrtniki in trgovci sta bili dve novi skupini človeške družbe. Nastali sta v fevdalni družbi.

V začetku je med meščani vladala še precejšnja enakost. Bolj pa ko je gospodarstvo napredovalo, večje so postajale razlike med meščani. V 16. stoletju so se prebivalci mest že dclili na tri zelo različne skupine. Prvi so bili patriciji, redki zelo bogati meščani, ki so v svoj prid silno izkoriščali vse mesto, pa tudi mestu podložne kmete. V mestu so se polastili vse oblasti. Drugi so bili srednjebogati meščani. Proti patricijem nikoli niso hoteli odločno nastopati. Zahtevali so samo, da bi smeli sodcovati pri upravi mesta. Tretji so bili plebejci. Plebejce so tvorili obrtniški pomočniki, obubožani meščani, pa tudi različni potepuhi. Od dela plebejcev so živeli tako patriciji kot meščani.

Prva jugoslovanska mesta Nekatera mesta na Slovenskem, kot n. pr. Ljubljana, Celje in Ptuj, so nastala na razvalinah starih rimskih mest. Ta mesta stoje ob najvažnejših trgovskih poteh, ki vodijo s severa proti pristanišču Trstu. Druga slovenska mesta so nastala ob rudnikih ali ob cestnih križiščih. Fevdalci so od mest pobirali razne davščine, ker so mesta stala na njihovi zemlji. Mesta pa so hotela postati popolnoma samostojna in so vedno bolj nasprotovala fevdalcem.

Mesta s precejšnjimi svoboščinami so nastala na Hrvatskem. Da bi dvignil gospodarstvo v redko naseljeni slavonski nižini, je madžarski kralj Bela tam naseljeval tuje rokodelce iz Češke in Nemčije. Da bi raje prišli v Slavonijo, jim je dajal razne ugodnosti. Naselili so se v mestih, kjer so imeli svojo upravo in svoja sodišča. Plemiči jih niso smeli izkoriščati.

Ob Jadranskem morju so nekatera mesta stala že v starcm veku. Ustanovili so jih Grki. Ob preseljevanju narodov so bila mnoga teh mest porušena, toda v njihovi bližini so nastala nova. Najvažnejši med primorskimi mesti je bil Trst. Ostala važna mesta so bila Zadar, Split, Dubrovnik in nekatera druga da'matinska mesta. Po veliki večini so morala ta mesta priznavati nadoblast Bizantincev, pozneje pa tudi nadoblast Turkov, Benečanov in celo Madžarov. Le Dubrovnik se je razvil v samostojno republiko. Dolga stoletja je bil Dubrovnik najvažnejše trgovsko mesto na vzhodni obali Jadranskega morja.

Številna mesta so v 12. in 13. stoletju nastala tudi v ostalih jugoslovanskih pokrajinah, posebno v Srbiji, kjer se je naglo začelo razvijati rudarstvo in z njim tudi obrt.

V. JUGOSLOVANSKE DRŽAVE V SREDNJEM VEKU

1. Slovenci pod nemškimi vladarji

Marke (grofije) Ko je slovensko ozemlje prišlo pod nemško nadoblast, se je naglo začelo izgubljati tudi slovensko plemstvo. V 12. stoletju že ni več nobenega sledu o njem. Mnogi slovenski plemiči so se ponemčili. Slovenija je postala sestavni del velike frankovske države. Ker je bila na meji države, so jo Nemci razdelili na več mark ali grofij. V 14. stoletju je bila Slovenija razkosana v glavnem na tri marke: Koroško, Štajersko in Kranjsko. Manjši grofiji sta tvorili Istra in Goriška.

Habsburžani V vseh teh markah ali grofijah so vladali nemški fevdalci. Nekateri med njimi so bili zelo mogočni. Najmogočnejše družine fevdalcev so bili Španhajmovci, Traungavei, grofje Andeški in Babenbergovei. Te mogočne družine so proti koncu 13. stoletja izumrle, za njihova posestva na Slovenskem pa so se vneli hudi boji. Celo Madžari so se hoteli polastiti slovenske zemlje. Madžare pa je premagal češki kralj Otokar II. Premislovič. Velik del slovenskih dežel je priključil češki državi. Tako so Slovenci bili zopet v skupni državi s Čehi kakor v času kralja Sama.

Nemški cesar Rudolf Habsburški pa se je bal prevelike moči češkega kralja. Zahteval je, naj mu Otokar izroči vse slovensko ozemlje. Ker Otokar tega ni hotel storiti, je prišlo do vojne. Leta 1282. je v bitki na Moravskem polju Rudolf Habsburški premagal Otokarja. Sam Otokar je padel v boju. Rudolf pa je slovensko ozemlje priključil Avstriji. Za dolga stoletja so Slovenci postali tlačani Habsburžanov in njihovih nemških plemičev.

Celjski grofje Proti koncu srednjega veka so bili najmogočnejši fevdalci na Slovenskem celjski grofje. Njihovi predniki so domovali v Žovneku, majhnem gradu blizu Braslovč v Savinjski dolini. Njihovo posestvo ni bilo veliko, toda pododovali so obširna zemljišča. Ko so tako obogateli, so se preselili na celjski grad, cesar pa jim je podelil naslov celjski grofje. V zahvalo so se na raznih bojiščih borili za svoje deželne kneze Habsburžane. To

prijateljstvo pa ni dolgo trajalo. Celjski grof Herman II. je hotel postati še bolj mogočen. Zato je začel nasprotovati Habsburžanom in se pridružil njihovemu nasprotniku cesarju Sigismundu. V bitki s Turki je Herman rešil življenje Sigismundu. Ta se mu je izkazal hvaležnega na ta način, da mu je podaril velika posestva na Hrvatskem. Sigismund se je celo oženil s Hermanovo hčerko. Vслед tega je moč celjskih grofov silno zrasla. Hermanov sin Friderik je postal samostojen deželni knez na posestvih celjskih grofov, ki so se raztezala po velikem ozemlju na Slovenskem in Hrvatskem. Ko so Habsburžani začeli vojno proti celjskim grofom, so jih Celjani premagali. Kljub temu se celjska kneževina ni obdržala. Nasprotniki celjskih grofov so umorili Friderikovega naslednika Ulrika II., ki ni imel nobenih potomcev. Različni močotci so se pričeli prepirati za celjsko dediščino. V teh prepirih so končno zmagali Habsburžani in si prilastili vsa celjska posestva.

2. Hrvatska pod madžarskimi kralji

Prvi hrvatski kralji Proti koncu 9. stoletja so vso Posavsko Hrvatsko preplavili Madžari. Od tod so Madžari napadali ostalo hrvatsko ozemlje in ropali po njem. Da se rešijo te nadloge, so se hrvatska plemena združila in napadla Madžare. V teh bojih je Hrvatstvo vodil knez Tomislav. Hrvatstvo se je posrečilo, da so Madžare izrinili s svojega ozemlja. Knez Tomislav je čvrsto povezal vse hrvatsko ozemlje v enotno državo. Proglasil se je za kralja Hrvatov. Zase je hotel pridobiti tudi katoliško duhovščino, ki je imela velik ugled v dalmatinskih mestih. Zato je odredil, naj se odslej v vsej Hrvatski odpravi slovansko bogoslužje. S tem pa ljudstvo ni bilo zadovoljno. Pa tudi mnogi hrvatski rodovni plemiči so bili proti temu. Prišlo je do ostrih preprirov, ki so se nadaljevali še pri Tomislavovih naslednikih.

Kralj Peter Krešimir IV. je končno s silo uvedel latinski jezik v hrvatske cerkve. Obenem je katoliškim duhovnikom podelil velike pravice. Hrvatsko delovno ljudstvo je moralo odslej tudi katoliški duhovščini dajati desetino in druge dajatve. Ljudstvo je plačevalo tudi velike stroške za vzdrževanje številnih cerkva in samostanov, ki so jih v tem času zgradili. Vsemu temu se je ljudstvo uprlo z orožjem v rokah, toda kralj Peter Krešimir IV. je upor zadušil. Trdno je obdržal oblast v rokah.

Po smrti Petra Krešimira IV. so se zopet začele hude borbe med rodovnimi plemiči in med plemiči kraljevskega dvora. V te zmede se je vmešal nazadnje še papež Gregor VII., ki je podprl dvorsko plemstvo. Po papeževem prizadevanju je bil za hrvaškega kralja izbran Zvonimir. Ta je bil popoln papežev sluga, ki je papežu pomagal v njegovih pogostih vojnah. Hrvatje pa tega niso hoteli več prenašati. Na velikem zborovanju v Kninu so Zvonimirja ubili.

Konec hrvatske samostojnosti

Po Zvonimirjevi smrti so se dvorski plemiči in katoliški duhovniki zbali za svojo oblast. Zdaj ni bilo več nikogar, ki bi jih ščitil. Sporazumno s papežem so hrvaški prestol ponudili madžarskemu kralju. Hrvaški rodovni plemiči, pa tudi preprosti Hrvati, o tem niso hoteli nič slišati. Za hrvaškega kralja so izvolili Petra Svačića. Tedanji madžarski kralj Koloman pa je z veliko vojsko krenil nad uporne Hrvate. Kolomanu je pomagal tudi papež. Prišlo je do krvave bitke na Petrovi gori. Hrvati so bili premagani. Madžari so v boju ubili tudi kralja Petra Svačića. Hrvaški plemiči niso bili dovolj močni, da bi se še nadalje uspešno upirali. Zato so se pogodili z madžarskim kraljem Kolomanom. Priznali so ga za hrvaškega kralja. Koloman pa je hrvaškimi plemičem obljubil, da bodo tudi odslej ohranili vse pravice. Tako so Hrvati prišli pod madžarsko nadoblast. Madžari pa so se stalno trudili, da Hrvatom odvzamejo čim več pravic. Na tak način je tudi hrvaška država izgubila svojo samostojnost.

3. Bosna v srednjem veku

Ban Kulin in bogomili

Najdelj so na Balkanskem polotoku v miru živela slovanska plemena v današnji Bosni in Hercegovini. Šele ko so se okrog Bosne uredile močnejše fevdalne države, so se tudi za Bosance začeli časi mnogih in krvavih borb. Kljub temu jim je uspelo, da so dolgo obdržali svojo samostojnost. V 12. stoletju je v Bosni zavladal močan vladar, ban Kulin.

V času vladanja bana Kulina se je v Bosni pojavila nova vera — bogomilstvo. Bogomilska vera se je najprej pojavila v Bolgariji. Svoje ime je dobila po menihu Bogomilu, ki jo je baje prvi pričel oznanjati. Hitro se je širila po vsej Bolgariji in Makedoniji ter od tam prišla tudi v Bosno. Sprejeli so jo vsi Bosanci z banom Kulinom vred. Bogomilstvo je nastalo kot odgovor preprostega ljudstva na vedno hujše zatiranje in izkoriščanje s strani plemičev in katoliške duhovščine. Bogomili so zahtevali, da mora krščanska cerkev ostati

takšna, kakor je bila v začetku (po Kristusovi smrti). Duhovniki naj ne kopicijo bogastva in naj ščitijo ljudstvo pred zatiranjem in izkoriščanjem. Bogomili so ostro obsojali tudi vse tiste plemiče, ki so neusmiljeno izkoriščali delovne ljudi in kopicili bogastva.

Boji z Madžari

Vsled tega so vsi fevdalci v sosednih državah in vsi visoki duhovniki smrtno sovražili bogomile. Ko so Bosanci iz svoje dežele pregnali vse katoliške duhovnike, so Bosno napadli Madžari. To je madžarski kralj storil z izgovorom, da brani krščansko vero. Ban Kulin pa je s svojimi Bosanci Madžare premagal. V bojih z Madžari je imel manj sreče Kulinov naslednik, ban Ninoslav. Madžarski kralj Belá III. je udrl v Bosno in ga premagal. Ninoslav je moral priznati madžarsko nadoblast. Vendar se Bosanci za to niso mnogo zmenili. Komaj so Madžari odšli iz Bosne, so Bosanci zopet svobodno zaživeli. Po veri so še vedno bili bogomili. Ko pa je končno oslabela Madžarska, oziroma njeni kralji, so Bosanci pod vladavo Štefana Kotromaniča izkoristili priložnost ter svojo državo zelo razširili na vzhod, na sever in na jug. Na jugu je bosenska država segala do morja pri izlivu Neretve, na severu pa do Save.

Veličina in propad bosenske države

Od Štefana Kotromaniča je prišla vladarska oblast na Tvrdka I. V času njegovega vladanja je v Bosni že zelo cvetela trgovina z obmorskimi dalmatinskimi mesti. Posebno iz Dubrovnika je v Bosno prihajalo mnogo trgovcev, ki so tam kupovali razne rude, volno, kože, sir, vosek in druge pridelke. Glavni dobiček od te trgovine so imeli bosenski fevdalci. Zato so vedno huje izkoriščali svoje tlačane, da bi iz njih iztisnili čimveč raznih pridelkov in izdelkov. Prisiljevali so jih, da so redčili gozdove in obdelovali več polja. Svobodnim kmetom so odvzemali zemljo in jih izpreminjali v svoje tlačane. Pa tudi drug drugemu so z vojaško silo odvzemali posestva. Tvrdko jih ni mogel ukrotiti. Ubogali so ga samo tedaj, če jim je dajal kakšne prednosti. Če pa jih je hotel ukrotiti, so zoper Tvrdka klicali madžarskega kralja na pomoč. Ko je bolj odločno nastopil proti fevdalcem, so se mu uprli in ga pregnali. Zdaj je tudi Tvrdko prosil madžarskega kralja za pomoč. Z njegovo pomočjo se je vrnil v Bosno, a je moral obljubiti madžarskemu kralju pokorščino. Odslej pa Tvrdko ni več okleval. Odločno je ukrotil vse bosenske velikaše in zelo razširil meje svjpe države. Tvrdko je svojo oblast raztegnil celo na velik del Hrvatske in na Dalmacijo. Kot vladar tako velike države se je Tvrdko oklical za kralja.

Toda tudi velika Tvrkova država je bila obsojena na propad. Razni bosenski velikaši so se hoteli osamosvojiti in postati samostojni vladarji na svojem ozemlju. Madžarom tudi ni bilo všeč, če so ob južni meji imeli tako močne sosede. Papež je stalno silil bosenske vladarje, naj preganjajo bogomile. Če so ga bosenski vladarji ubogali, se jim je ljudstvo upiralo. Moč bosenske države je zategadelj zelo upadla. To njeno slabost so izkoristili Turki. Leta 1462. so premagali zadnjega bosenskega kralja Štefana Tomaševića, ki mu v boju s Turki niso hoteli pomagati niti lastni plemiči. Izdali so ga in prestopili na turško stran. V enem mesecu so Turki zasedli vso Bosno. Od tedaj je bosensko ljudstvo dolga stoletja vzdihovalo pod turškim jarmom. Iz Bosne pa so Turki prihajali ropat in morit tudi na Slovensko.

4. Srbija pod Nemanjići

Štefan Nemanja in Bizantinci Mlade srbske, makedonske in bolgarske države se niso mogle dolgo obdržati. Bizantinci so uničili drugo za drugo. Kljub temu so bili Bizantinci popolni gospodarji samo po večjih dolinah Balkanskega polotoka. Svobodoljubna slovanska plemena so živela svoje svobodno življenje po goratih krajih. Od tod so stalno napadala Bizantince. Srbski plemič Štefan Nemanja pa si je znal pridobiti zaupanje bizantinskega cesarja, ki ga je postavil za velikega župana slovanskim plemenom v Raški. Štefan Nemanja pa je počakal prve priložnosti in se hotel Bizantincev otresti, a Bizantinci so ga premagali in odpeljali v ujetništvo v Carigrad. Tam se je z Bizantinci zopet pobotal in se vrnil kot veliki župan domov. Dokler je Bizantincem vladal sposobni cesar Manuel, je miroval tudi Štefan Nemanja. Po smrti Manuelovi pa je Štefan Nemanja napadel Bizantince in razširil svojo oblast na dolino Morave in na Kosovo polje ter pregnal Bizantince z obale Jadranskega morja od Kotora do Skadra. Tako je Štefan Nemanja ustanovil močno srbsko državo, ki je tudi Bizantinci niso mogli več pokoriti.

Sava in Štefan Prvovenčani Izmed sinov Štefana Nemanje sta se posebno odlikovala Štefan in Rastko. Štefan je bil njegov naslednik na prestolu. Srbija je bila takrat obkrožena od držav, ki so bile prijazne papežu. To bi za Srbijo lahko postalo nevarno. Da bi to nevarnost preprečil, je tudi Štefan II. prosil papeža, naj ga prizna za kralja in naj mu pošlje kraljevsko

krono. Štefan se je hotel s tem prikupiti papežu, da bi pred njim imel mir. Papež je Štefanu II. ustregel, ker je bil vesel novega zaveznika. Štefana so kronali za kralja. Ker je bil prvi kronani vladar Srbije, je dobil priimek »Prvovenčani«. Zaradi svoje prijaznosti do papeža pa se je Štefan Prvovenčani hudo zameril srbskemu ljudstvu.

Rastko je že v mladih letih odšel v samostan, kjer je kot menih dobil ime Sava. Ko se je Štefan Prvovenčani odpovedal svojim zvezam z Rimom, se je tudi Sava vrnil nazaj v Srbijo. Dosegel je, da je bila Srbija priznana kot posebna nadškofija. Sam Sava pa je bil imenovan za srbskega nadškofa. Pravoslavno cerkev je tako uredil, da so v njej delovali samo srbski duhovniki in da so se pri bogoslužju posluževali samo srbskega jezika. Dal je zgraditi tudi mnoge samostane. V njih sta se razvili pismenost in umetnost. Sava je s svojim delom dosegel, da je vera čvrsto povezala med seboj vsa srbska plemena. S tem pa je dosegel tudi trdnost mlade srbske države. Srbi imajo Savo še dandanes zelo v časteh.

Dušan Silni Za časa Nemanjičev se je v Srbiji silno razvila trgovina. Cvetela sta tudi rudarstvo in obrt. Od vsega tega so imeli največ dobička srbski kralj in srbski fevdalci. Da bi čim bolj bogateli, so pritiskali na svoje tlačane in zahtevali od njih vedno večje dajatve. Srbski fevdalci pa so hoteli bogateti tudi na račun svojih sosedov, Bolgarov in Bizantincev. Zapletli so se z njimi v hude boje. V teh bojih so jim iztrgali vso dolino Morave in Vardarja ter Makedonije. Po teh zmagah so Nemanjiči svojo prestolnico prenesli v makedonsko mesto Skoplje. Najmogočnejši med Nemanjiči je bil Dušan Silni, ki je v Srbiji zavladal v začetku 14. stoletja (1331).

Dušan je spretno izkoristil medsebojne prepire bizantinskih velikašev. Odtrgal je bizantinski državi velike dele ter svoji državi priključil vso Makedonijo, Albanijo in severno Grčijo. Na tak način je pod Dušanom Silnim imela srbska država največji obseg.

Dušan je svojo državo okreпил tudi na znotraj. Izdal je poseben zakonik, s katerim je bilo urejeno vse življenje v njegovi državi. Vendar so po tem zakoniku imeli vse pravice le plemiči in visoka duhovščina. Celotna meščani niso pri upravljanju države imeli nobene besede. Zakon je štivil samo trgovino, ki je bila v rokah meščanov. Tudi kazni so po tem zakonu bile različne. Plemiče so navadno obsodili samo na plačevanje globe. Za nesvobodnega človeka pa so

bile predpisane težke telesne kazni. Obsojencu so odrezali roko, ali nos, ali jezik, ali so mu iztaknili oči. Kaznovali so tudi s smrtjo. Kako neenake so bile kazni, se vidi iz tega, da so plemiča, ki je ubil tlačana, kaznovali samo z globo, dočim je bil brez usmiljenja usmrčen tlačan, ki je samo poškodoval plemiča.

Po smrti Dušana Silnega so srbski velikaši zavladali vsak v svoji pokrajini in Dušanovo carstvo je razpadlo. Srbska država pa je postala lahek plen Turkov, ki so tedaj začeli siliti iz Male Azije na Balkanski polotok.

5. Makedonija

Makedonski fevdalci Makedonska slovanska plemena so bila najbližja bizantinski državi, kjer je bil fevdalizem že zelo razvit. Zato so se tudi makedonski rodovski starešine hitreje izpremenili v fevdalce kot pri drugih Jugoslovanih. Bizantinci niso trpeli, da bi na njihovi meji nastala močna slovanska država. Potrudili so se, da so makedonske fevdalce dobili zase. Na tak način so Bizantinci preko makedonskih fevdalcev zavladali tudi makedonskemu ljudstvu, ki je moralo Bizantincem in svojim domačim plemičem plačevati visoke davke in dajati še mnoge druge dajatve. Makedonskega ljudstva pa niso izkoriščali samo domači fevdalci. Tudi mnogi bizantinski vojaški plemiči so imeli v Makedoniji svoje fevde. Tretji izkoriščevalci so bili grški (bizantinski) duhovniki, ki so z vojaško pomočjo širili krščanstvo med Makedonci. Bizantinski cesarji so dajali samostanom v Makedoniji obširna posestva s tlačani vred. Makedonci, ki so v bizantinskih duhovnikih videli samo svoje zatiralce, niso marali sprejemati krščanske vere. Večkrat so se uprli, a bizantinski cesarji so vselej zadušili upore. Krščanstvo se je med Makedonci razširilo šele tedaj, ko so v Makedonijo pribežali z Moravskega učenci Cirila in Metoda. Ljudstvo jih je razumelo, ker so ga učili nove vere v slovanskem jeziku.

Bogomili v Makedoniji Cerkev pa je še nadalje izkoriščala s plemiči vred delovne ljudi. Zatiranje je bilo iz leta v leto hujše. Ljudstvo je silno trpelo pod nasiljem svojih fevdalcev. Takšno je bilo tudi stanje v sosedni Bolgariji. Zato ni nič čudnega, če so se Bolgari oprijeli bogomilske vere, kakor pozneje Bosanci. Bogomilska vera se je iz Bolgarije razširila tudi v Makedonijo. Makedonci so se je radi oprijemali, saj jih je ta vera učila, da so bogataši in fevdalci sploh zločinci, ki žive od žuljev delovnega

ljudstva. Bogomilska vera jih je podžigala k nepokorščini do svojih gospodarjev. Zapovedovala jim je, naj ne poslušajo duhovnikov, ki so se izpridili in so skrbeli samo za svoje telesno dobro. Ljudstvo se je res pričelo upirati. V Makedoniji je prišlo do zmešnjav, ki so jih izkoristili Bizantinci v svoj prid. Zahtevali so od Makedoncev še večjih davkov in dajatev. Teh pa odslej niso plačevali samo tlačani, temveč tudi manjši plemiči. Zaradi takšnega zatiranja je prišlo do splošnega upora proti Bizantincem v vsej Makedoniji.

Car Samuel Upor je vodil plemič Samuel. Sledila so mu tudi slovanska plemena v Raški, Zeti in v Bolgariji. Združeni Slovani so premagali Bizantince, Samuel pa se je oklical za makedonskega carja. Razširil je svojo državo tudi na Albanijo in južno Dalmacijo. V osvobojenih pokrajinah je Samuel postavil domače velikaše za svoje namestnike. Bizantinci pa niso dopustili, da bi se mlada država utrdila in uredila. Z veliko vojsko so krenili nad Samuela. Prišlo je do odločilne bitke na gori Belasici leta 1014. Tu so Bizantinci Makedonce odločilno premagali. Makedonski plemiči, ki so se zbal, da jim zmagoviti Bizantinci odvzamejo posestva, so od Samuela zahtevali, naj se pokori Bizantincem. To plemiško izdajstvo je Bizantincem pomagalo, da so zopet postali popolni gospodarji Makedonije.

Makedonija pod Nemanjiči V začetku 13. stoletja je bizantinska država zelo oslavela. Naglo se je bližala svojemu koncu. Opešalo je tudi njeno gospostvo nad Makedonijo. Makedonska dežela je zaradi tega postala plen raznih vladarjev. Za njo so se pulili bolgarski kralji, srbski vladarji in še drugi različni velikaši. Končno je v tem boju za Makedonijo zmagal srbski vladar Dušan Silni. Pod njegovo vlado je v Makedoniji zavladal mir. Zelo sta se v tem času tam razvili trgovina in obrt. Pa tudi rudarstvo je doseglo že lepo stopnjo. Dušan Silni je v Makedoniji ustanovil tudi mnoge samostane, ki jim je dodelil velika posestva s tlačani vred. Samostani so hitro bogateli in sta se v njih prav tako hitro razvijali književnost in umetnost.

Po Dušanovi smrti so si makedonski velikaši hoteli državo razdeliti med seboj. Vsak je hotel pograbit čim večji kos, da bi bil bolj bogat. Prepirali in vojskovali so se med seboj in zopet je sebičnost makedonskih velikašev bila kriva, da so Turki že kmalu po Dušanovi smrti zasedli vso Makedonijo. Pod turško vladavino so Makedonci ostali vse do leta 1912.

TURKI

1. Turško prodiranje na Balkan

Slabitev fevdalnih držav Proti koncu 14. stoletja je v vseh balkanskih državah narasla moč posameznih fevdalnih velikašev. Na drugi strani pa se je v isti meri zmanjšala moč kraljev. Bogati velikaši so namreč želeli biti popolnoma neodvisni. Hoteli so postati samostojni knezi na svojih velikanskih posestvih. To pa ni bilo v skladu s tedanjim gospodarstvom. Razvila se je že trgovina. Napredovalo je obrtništvo in rudarstvo. Staro naturalno gospodarstvo je izginilo. Na njegovo mesto je stopilo denarno gospodarstvo. Sedaj niso več zamenjavali blaga za blago, temveč blago prodajali za denar. Takšno, denarno, gospodarstvo pa se lahko razvija samo v velikih in močnih državah. Trgovci in obrtniki so torej bili za velike države, dočim so plemiči hoteli imeti manjše državice, kjer bi sami gospodarili po mili volji. Vsled tega je prišlo do velikih nasprotstev med plemiči-fevdalci in kralji. Prišlo je tudi do oboroženih borb med kralji in fevdalci. Te borbe pa so silno oslabile moč fevdalnih držav.

Turški uspehi Turki so prišli iz Azije ter v razmeroma hitrih vojnih pohodih prispeli tudi na evropska tla, ko so leta 1363. zavzeli Odrin v Trakiji. Od tod so začeli prodirati proti zahodu. Car Dušan Silni je dobro vedel, kakšna nevarnost grozi južnim Slovanom od Turkov. Pripravljal se je na vojno z njimi. Na vsak način jih je hotel zaustaviti. Ta načrt pa se ni izpolnil, ker je Dušan prej umrl. Njegova država je razpadla na več majhnih kneževin in ni mogla več zaustaviti pohoda Turkov. Dva srbska velikaša, brata Vukašin in Uglješa, sta se leta 1371. hotela Turkom postaviti v bran ob reki Marici v Bolgariji. Turki pa so njuno vojsko premagali in prodirali vedno globlje na Balkan. Osemnajst let pozneje je hotel na Kosovem polju zaježiti turško prodiranje srbski knez Lazar. Lazar se je za ta spopad dobro pripravil. Prišli so mu na pomoč tudi Bosanci in Hrvati. Kljub temu so Turki odločilno premagali Lazarjevo vojsko. Srbom ni pomagalo niti nadčloveško ju-

naštvo plemiča Miloša Obiliča, ki se je priplazil v turški tabor ter tam z nožem usmrtil turškega sultana. Svoje junastvo je plačal z življenjem. Življenje pa so na Kosovem pustili tudi skoraj vsi Lazarjevi bojevniki. Tudi knez Lazar je junaško umrl v tej slavni bitki na Vidov dan leta 1389.

Bitka pri Nikopolju

Po bitki na Kosovem so Turki postali gospodarji Bolgarije in Srbije. Prišli so na meje ogrskega kraljestva. Tako na Madžarskem kot na Hrvatskem so se tedaj med seboj krvavo prepirali razni bogati plemiči. Madžarska kot Hrvatska sta bili vsled teh prepиров močno oslabiljeni. Madžarski kralj Sigismund je kljub temu sklenil, da Turke napade in jih zaustavi. Sigismundu so se pridružili tudi številni plemiči iz ostalih držav. Prišlo je celo mnogo Francozov. Tudi celjski grof Herman II. je prišel s svojimi vojščaki. Združeno Sigismundovo vojsko so Turki napadli (leta 1396.) pri Nikopolju in jo silovito premagali.

V bitki pri Nikopolju se je zopet enkrat pokazalo, da težko oboroženi in v železje odeti vitezi niso kos lahki in okretni turški konjenici. Po bitki pri Nikopolju so se Turki razdelili v manjše čete in se razkropili po ogrski deželi, kjer so po mili volji ropali in morili.

2. Turški pohodi v Slovenijo

Turki zavladajo Balkanu

V začetku druge polovice 15. stoletja so Turki osvojili še zadnje ostanke samostojnih držav na Balkanskem polotoku. Po bitki pri Smederevu so zagospodarili vsej Srbiji. Potem so se vrgli na Bosno in jo osvojili. Edino Hercegovina se je še nekaj časa držala kot na pol svobodna država. Po osvojitvi Bosne pa je tudi Hercegovina postala navadna turška pokrajina. Ob koncu 15. stoletja so Turki zavladali še Črni gori.

Meje turške države so se po zasedbi Bosne zelo približale tudi Sloveniji.

Turki na Slovenskem

Ko so Turki napadli Bosno, je s severne strani udaril na Bosance tudi madžarski kralj Matija Korvin. Pridružil je svoji državi nekatere severne bosenske pokrajine. Na tak način je svojo državo zavaroval pred turškim vdorom na vsej meji od Beograda pa do mesta Jajca v Bosni. Od Jajca do Jadranskega morja pa ni bilo nikogar, ki bi bil Turkom branil vpadati dalje na zahod. Na tem predelu so imeli skoraj neoviran pristop na Hrvatsko in v Slovenijo, kamor so odslej pogosto pridrveli.

Iz Bosne so turške čete prihajale preko hrvatskega ozemlja v slovenske kraje. Skozi Belo Krajino so prišli pred Ljubljano, na Dolenjsko in Gorenjsko, na Kras in na Primorsko. Večkrat so prihrumeli celo na Koroško. Ob Savi in Dravi pa so prodirali tudi na Štajersko.

Na svojih pohodih so požigali vasi, pobijali ljudstvo, krepke in mlade ljudi so odvajali v sužnost. Dečke so vodili s seboj in jih vzgajali v janičarje, ki so bili pozneje njihovi najboljši vojaki. Kar so mogli, so odnesli s seboj, drugo so uničili, tako da je za njimi ostala sama revščina in pustinja. Turški napadi so neizmerno povečali trpljenje potlačenega slovenskega ljudstva.

Obramba pred Turki

Ker graščaki ob turških napadih niso pustili tlačanov za grajsko obzidje in ker je na Slovenskem bilo malo utrjenih mest,* so kmetje morali sami misliti na uspešno obrambo. Ob cerkvah na hribih so si zgradili tabore. Tabor je bilo močno obzidje okrog cerkve. Ko so prišli Turki, so ljudje nagnali živino v gozdove, sami pa so se zatekli v tabore, kjer so si rešili vsaj golo življenje. Turki se navadno niso ustavljali z obleganjem utrjenih krajev. Radi so svoj pohod hitro opravili. Ljudstvo si je prihod Turkov oznanjalo z zažiganjem kresov po visokih hribih. Včasih so kmetje kar s poljskim orodjem napadali manjše oddelke Turkov ter jim odvzemali plen in reševali ujetnike. Vse to pa ni moglo zaustaviti turških navalov. Zaustaviti jih niso znali niti plemiči-fevdalci, niti avstrijski cesar. Pobirali so sicer razne »turške davke«, s katerimi naj bi krili stroške za obrambo pred Turki. S tem denarjem naj bi predvsem plačevali najete vojake za borbo proti Turkom. Ta najemniška vojska pa se je skoraj vedno zbrala šele tedaj, ko so Turki že davno bili zopet v Bosni.

Kralj Matjaž

Madžarski kralj Matija Korvin se je zapletel v boj s Habsburžani. Premaгал je njihove čete in zasedel s svojimi vojskami tudi slovenske dežele. Slovenci so se njegovih vojakov razveselili, ker niso plenili in ropali, kakor vse druge vojske. Obenem jih je Korvinova vojska tudi varovala pred Turki. Kralj Matija Korvin pa se je ljudstvu prikupil tudi zato, ker davkov ni pobiral samo od tlačanov, temveč tudi od plemičev. Vladanje Matije Korvina na Slovenskem pa je trajalo samo nekaj let. Vendar si je tudi teh nekaj mirnih let ljudstvo dobro zapomnilo. Slovencem so zopet zavladali Habsburžani, toda slovenski kmet ni pozabil Matije Korvina. Spomin nanj se je ohranil še do današnjih dni v pravljičah o dobrem in junaskem »kralju Matjažu«.